

LXXIII

SEJM WALNY WARSZAWSKI 1572 R.

WSTĘP

5 sierpnia 1571 r. król Zygmunt August rozesłał listy do senatorów, planując zwołanie sejmu jesienia¹. Prawdopodobnie senatorowie terminu jesiennego nie zaakceptowali, bo z końcem października wydał król nowy uniwersał, zwołując sejm do Warszawy na Święto Trzech Króli, 6 stycznia 1572 r.² Zygmunt August zapowiadał, iż sejm winien się zająć wieloma sprawami z zakresu polityki międzynarodowej oraz że podejmie także sprawy niedokończone na poprzednich sejmach. Z ważniejszych, były to:

- a) reformy wymiaru sprawiedliwości,
- b) ustrój bezkrólewia i sposób wyboru nowego monarchy,
- c) „opatrzenie” potomstwa królewskiego,
- d) dalsze przepisy dotyczące ściągania kwarty,
- e) sprawy ceł i myt,
- f) sprawy monetarne.

Sejmiki odbyły się w grudniu, a sam sejm, którego rozpoczęcie dwukrotnie odraczano (najpierw na 2 lutego, potem na 2 marca)³, zebrał się 12 marca i trwał do 28 maja 1572 r. Marszałkiem izby poselskiej obrany został Mikołaj Grabowski, podkomorzy warszawski.

Obrady, po których król spodziewał się tylu ważnych decyzji, postępowały opornie⁴. O ich przebiegu niewiele wiadomo, nie został bowiem odnaleziony żaden pełniejszy diariusz⁵. Niewiele poświęcono uwagi sprawom podstawowym, natomiast uchwalono na sejmie kilka mniejszej wagi aktów prawnych⁶. Dyskutowano również sprawę egzekucji dóbr królewskich,

¹ W. Konopczyński, *Chronologia*, s. 141.

² Biblioteka Ordynacji Kasińskich, 1871, s. 463-466. Cyt. za F. Piekosińskim, *Sejm walny warszawski w r. 1572*, Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny, seria II, t. X, ogólnego zbioru — t. 35.

³ *Acta Castrensia Sanocensia*, t. 317, s. 872; cyt. za F. Piekosińskim, op.cit.

⁴ Dowodzi tego ich niewielki dorobek zanotowany w Metryce Koronnej; por. MRPS, t. V, vol. 1, s. 251-252, nr 4478-4498; 1. V, vol. 2, s. 382-384, nr 10822-10851. Z ważniejszych zapisek na uwagę zasługuje nr 10825 na s. 382: *Mandatum universale de moneta Lithuanica idiomate Polonica scriptum*.

⁵ Por. S. Bodniak, *Fragment diariusza sejmu warszawskiego z roku 1572* (Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej, z. 4, Kórnik 1947, s. 153-163). Niewielki ten fragment zawiera dwa przemówienia: posła Mikołaja Sienickiego i senatora Jana Sierakowskiego, dotyczące głównie wymiaru sprawiedliwości. Przedzierała je wypowiedź Zygmunta Augusta, który starał się załagodzić spór pomiędzy izbą poselską i

⁶ Zestawił je F. Piekosiński, op.cit., s. 263-265. Por. zwłaszcza wspomniany wyżej w przypisie nr 4 uniwersał w przedmiocie wartości monety litewskiej z 23 III 1572 r. oraz: przepisy o urzędzie marszałków koronnych i litewskich z 15 IV 1572 r.; nobilitacja Szymona Ronenberga, królewskiego medyka i aptekarza, z 24 IV 1572 r.; uwolnienie miasta Kamieńca Podolskiego na lat dziesięć od ceł i podatków, z 5 V 1572 r.; przywilej dla miasta Olkusza, z 20 V 1572 r.; przywilej nadający mieszkańcom miasta Lwowa wyznania greckiego różne wolności, zastrzegając je również dla rzymskich katolików, z 20 V 1572 r.; konstytucja, nakładająca na Żydów kontrybucję w wysokości 100.000 zł na potrzeby bicia nowej monety, z 21 V 1572 r. Wszystkie te akty zestawiał F. Piekosiński na podstawie ksiąg sądowych ziemskich i grodzkich oraz Metryki Koronnej.

powstał nawet projekt konstytucji, aby położyć wreszcie kres tej sprawie⁷. Ciężko chory Zygmunt August sporządził swój testament 6 maja i zapewne z powodu królewskiej choroby sejm limitowano⁸. Do wznowienia obrad już nie doszło; król wyjechał do Knyszyna i 7 lipca 1572 r. zmarł.

Nie wydano więc ani zbioru konstytucji, ani nie uchwalono uniwersałów poborowych⁹. Nie spisano też recesu, który by przesuwał podjęte a niedokończone sprawy do przyszłych sejmów.

Z dorobku ostatniego sejmu pod panowaniem Zygmunta Augusta publikujemy w niniejszym wydawnictwie tylko jeden akt, o treści zbliżonej do recesu, określając go (zgodnie z jednym ze sformułowań na końcu tekstu) jako: uniwersał warszawski z 22 maja 1572 roku¹⁰.

⁷ „Forma konstytucyi, napisana na sejmie warszawskim anni Domini 1572 przez urodzone pany Dobrogosta Potworowskiego i Walentego Orzechowskiego sędzię ziemskie kaliskiego i przemyskiego, posły ziemskie na ten sejm wyprawione, która nie doszła przez nie pozwolenie innych posłów, jakoby ta exekucya, niebacznie uczyniona, koniec swój wzięła około dóbr stołu Króla Jego Miłości.

A już się zawarła, aby więcej ludzie nie byli w majątnościach ich turbowani ani molestowani, a w tym niebezpieczeństwie około majątności swych w dziedzictwach nie byli. Iż poddani Nasi tak przez instygatory ad instantiam Nostri, iako ex delatione urzędów i ludzi różnych są i byli spożywani, tak też przez komisarze przeciwko konstytucyi piotrkowskiej roku 1567 o prowenciech i dzierżawach dóbr Naszych uchwalonej, stąd poddani Nasi wielkie niebezpieczeństwa na sobie i na majątnościach swych ze szkodami odnosili. Przeto chcąc temu zabieżeć, uchwałą sejmu niniejszego ustawiamy, aby instygator ad instantiam Nostri ani też delator nie pozywali ani przed komisarze, jak za dworem Naszym, jako i na sejm o żadne dobra Nasze...” (Teki Naruszewicza 80, nr 148; odpisał i opublikował F. Piekosiński, op.cit., s. 268-269).

⁸ Por. postanowienie o zakończeniu sejmu, z 28 V 1572 r., na podstawie ms. Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, nr 1871, s. 471 opublikował F. Piekosiński, op.cit., s. 265.

⁹ Nie znają też dorobku tego sejmu *Volumina Legum*.

¹⁰ *Acta Castrensia Capitanealia Cracoviensia*, nr 125, s. 737. Tekst opublikowany tu za F. Piekosińskim, op.cit., s. 266-268.